

SPORDA ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE MEDYANIN ROLÜ*

Doç. Dr. Selami ÖZSOY**

Özet

Hayatin her alanında kendini gösteren aktif ve pasif şiddet, özünde barış ve dostluk gibi olumlu kavramlarla sunulan sporda da söz konusudur. Spor alanlarındaki şiddetin nedenleriyle ilgili yapılan araştırmalarda medyanın da az ya da çok tetikleyici bir faktör olduğu vurgulanmaktadır. Bu çalışmada, spor alanındaki şiddetle ilgili olarak medyanın rolü ele alınmıştır. Spor medyası, spor olaylarını halka aktarma işlevini yerine getirmektedir. Bunu yaparken zaman zaman abartılı ve savaş metaforlarıyla dolu bir dil kullanarak sporda rekabetin fanatizme, taraftarlığın holiganizme dönüşme potansiyelini arttırmaktadır. Spor medyası ayrıca spor temelli bahis oyunlarına yönelik tahmin içeriklerine de yer vermektedir. Televizyondaki futbol programlarının bir kıs-

mı sporda gergin bir ortamın oluşmasına sebep olmaktadır. Bütün bunların yanı sıra kullanıcıların artık kolay bir şekilde içerik üretebildiği sosyal medya, spor alanındaki olumsuzlukları daha görünür hale getirmiştir. Günümüzde bilgisayar oyunları da etkin bir medyadır ve geleneksel spora alternatif olarak yaygınlaşmaktadır. E-spor olarak sunulmaya çalışılan bu oyunlar, düşmanı yok etmeye yönelik strateji senaryoları üzerinden şiddet simülasyonu gerçekleştirmektedir. Spor görünümü bilgisayar oyunlarındaki şiddet, bilişsel boyutta normalleşmekte ve gerçek dünyaya aktarım potansiyeli taşımaktadır. Öneri olarak özellikle erken yaştaki bireylerin medya içeriklerini bilinçli tüketmesini sağlamak amacıyla okullarda medya okuryazarlığı dersleri zorunlu hale getirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Medya, Spor, Şiddet, Sporda Şiddet

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara'da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet'in Önlenmesi Çalıştayı'nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İletişim Fakültesi, ozsoy_sl@ibu.edu.tr

GİRİŞ

Medyada topluma sunulan içeriklerin, şiddet yönelimli davranışlardan sorumlu tutulup tutulmayacağı uzun zamandır tartışma konusu yapılmaktadır. Araştırma bulguları karmaşık ve çelişkilidir. Doğrudan etkilerle ilgili medyanın deri altına enjeksiyon yapar gibi etkide bulunduğunu savunan model uzunca bir süredir inandırıcılığını kaybetmiş durumdadır (Chandler ve Munday, 2018: 384). Buna rağmen bugün toplumda yaşanan şiddetin oluşumunda medyanın dolaylı veya dolaysız etkisinin olduğunu öngören çok sayıda araştırma bulunmaktadır.

ABD’li araştırmacı George Gerbner’in projesinden ortaya çıkan Kültürel Göstergeler ve Ekme Kuramı’na göre medya (özellikle televizyon) topluma şiddet tohumları ekmektedir. Gerbner’in çalışmasına göre toplumda var olan kültürel göstergeler kullanılarak birtakım iletiler üretilir ve topluma aktarılır. Televizyonda sunulan iletiler, insanlar üzerinde hemen etki yapmaz. İzleyicilere çok çeşitli formatlarda verilen etkiler; onların inançları, düşünceleri değerleri içinde siner; tutumları tavır alışları ve davranış biçimleri üzerinde belirleyici olur. Ekilen iletilerin zaman içinde insanların tutum, tavır ve davranışları üzerinde etkili olmaya başlaması ekilen iletilerin filizlenmesi anlamına gelir (Güngör, 2011: 96-97). Kültürel göstergeler projesinin taraftarlarına göre medya, günümüzde her evi istila eden şiddet kültürünün temel destekleyicisidir. Televizyon, tarihsel açıdan hesaplanamayacak oranda, evlere şiddet taşımaktadır (Özer, 2010: 329).

Gerbner ve arkadaşlarının televizyondaki şiddet üzerine yaptıkları çalışmada televizyondaki şiddetin gerçek dünyaya göre en fazla izlenen altın saatlerde yer alan şiddetin en azından 10 katından daha fazla görüldüğü, her saat gerçek dünyaya göre televizyonda ortalama 5 veya 6 fizikî şiddet gösteriminin olduğu saptanmıştır (Tokgöz, 2015: 318). Medyada sunulan şiddetin ortadan kaldırılması, toplumda yaşanan şiddetin yok olmasını sağlamayabilir. Ancak, medya toplumda yaşanan şiddetin azaltılması yönünde katkı verebilir (Özer, 2010: 118).

Medyadaki şiddetin topluma etkisinin araştırıldığı alanlardan biri de spordur. Araştırma sonuçlarının da desteklediği gibi spor medyası yaptığı yayınlarla spor ortamlarındaki şiddetin meydana gelmesine yol açan unsurlardan biridir (TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu 2011; Özmaden ve Yıldırım, 2003; Kuru ve Var, 2009, Koçer 2012, Afacan vd. 2017, Taşmektepligil vd., 2017). Bu etkiler özendirme, çatışma ortamı oluşturma, meşrulaştırma şeklinde gruplandırılabilir.

Spor ve medya dünyada birbirinden bağımsız alanlar olarak görünmesine rağmen kapitalist dünyanın içinde biri olmadan diğersinin var olamayacağı şekilde simbiyotik bağla birbirine bağlı, birbirinden beslenen ve birbirini büyüten iki sektördür. Türkiye’de spor medyasının çoğunluğu futbol branşı üzerine yayın yapmaktadır ve futbol medyası olarak isimlendirmek yanlış olmayacaktır. Futbol medyasına bakıldığında da Türkiye’nin finans merkezi olan İstanbul’daki “üç büyük” tabir edilen Fenerbahçe, Galatasaray ve Beşiktaş ile ilgili içerikler görülmektedir. Türkiye genelinde yayın yapan günlük siyasi gazeteler, spor gazeteleri, televizyonların haber bültenlerinin spor bölümleri, internet sitelerinin spor haberleri, bu üç büyük kulübün içerikleriyle doludur. Her gazetede ve haber bülteninde her gün bu kulüplerle ilgili birden fazla haber bulmak mümkündür. Özellikle gazetelerdeki spor haberlerinin çoğunluğu, haber değeri açısından zorlama içeriklerdir ve sadece konu “üç büyük kulüp” olduğu için sayfalarda yer bulmaktadır. Okuyucu, izleyici ve takipçilerin yayın kuruluşuna yönelik ilgisini yüksek tutabilmek için sunulan bu haber ve yorumlar; tiraj, reyting ve hit sayısını arttırmayı hedeflerken aynı zamanda taraftarlık bilincini yüksek tutmaya hizmet etmektedir. Türkiye’de yayın yapan spor gazetelerinden birinin adının doğrudan fanatizmi çağrıştırması, aşırılığın tiraj için uygun bir araç olduğu şeklinde yorumlanabilir. Böylece zihinlerde fanatizmin normal bir davranış olarak algılanmasına katkı sunulmaktadır. Tek kutuplu spor anlayışı yüzünden, diğer spor dalları medyada yeterince yer bulamamaktadır. Yoğun olarak futbol ve üç takım üzerinden dönen spor yayıncılığı, bu kulüpler ve diğerleri arasındaki gerginliğin canlı tutulmasına da yol açmaktadır.

Spor yayıncılığı yapan medya ticari kuruluşlar olarak yapılandığından; tiraj, reyting ve hit sayılarını yükseltebilmek için yapılan yayınlarda taraftarları fanatizme yönlendirmektedir. Bunun istisnası olarak kâr amacı gütmeyen TRT’nin de ana akım haline gelen anlayışa uyduğu görülmektedir.

Spor basını çoğunlukla abartı ve savaş metaforları kullanarak içerik üretmektedir. Spor medyasında şiddet içerikleri hakkında yapılan bir araştırmaya göre (Özsoy, 2011) spor gazeteleri, özellikle futbolla ilgili haberleri verirken taraftarlar arasındaki rekabeti düşmanlığa çevirmeye zemin hazırlayacak türde bir dil kullanmaktadır. Futbol müsabakaları savaş metaforları ile okuyucuya duyurulmakta, “intikam”, “karpışma” gibi taraftarlar arasında gerginlik yaratacak türde ifadeler haber başlıklarında sıkça geçmektedir.

Spor medyasının bireyler üzerindeki etkisi üzerinde yapılan bir araştırmada televizyondaki spor programları daha çok genç bireyler tarafından şiddete yöneltici bulunmuştur. Bu yaklaşım izleyicilerde “futbol fanatizmi” olarak nitelenebilecek davranışları güçlendirmesi yönüyle değerlendirilebilir. Örneğin bu yaklaşım küfretmeyi sıradan bir durum olarak görebilecek davranışlar içerebilir (Taşmektepligil vd., 2017).

Dünyada ve Türkiye’de geçmişte spor sahalarında çok sayıda şiddet olayının gerçekleştiği ve bu olaylarda çok sayıda insanın hayatını kaybettiği ya da yaralandığı bilinmektedir.

Türkiye’de sporda şiddetin ciddi boyutlara varması nedeniyle 28.4.2004 tarih ve 5149 sayılı “Spor Müsabakalarında Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun” yürürlüğe girmiştir. Ancak bu kanunun yetersiz olduğunun ortaya çıkması üzerine, ağır cezalar içeren hükümler getiren 31.3.2011 tarih ve 6222 sayılı “Spor da Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun” yürürlüğe girmiş ve 5149 sayılı Kanunun yürürlükten kaldırılmıştır. Bu kanunda öngörülen cezaların ağırlığı sebebiyle 10.12.2011 tarih ve 6250 sayılı Kanun ile 6222 sayılı Kanunda değişiklik yapılmış ve şike gibi suçlar da bu kapsama dâhil edilmiştir (Demirbaş, 2016).

6222 sayılı kanun, spor yayını yapan medya için de düzenleme getirmektedir.¹ Bu düzenlemelerin sonrasında televizyondaki spor yorum programlarında şiddet dili tamamen yok olmasa da önceye nazaran bir azalma olduğu söylenebilir. Ancak özellikle televizyondaki spor yorumcularıyla ilgili yaşanan olumsuzlukların tamamen ortadan kalktığını söylemek mümkün değildir. Medya kuruluşu yöneticilerine kanunda bahsi geçen maddelerden dolayı uygulanan müeyyide sayısı çok azdır. 6222 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinin ardından 2013 yılında Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’na yapılan başvuruda, Fotomaç Gazetesi’nin, Türkiye-Romanya milli

¹ 6222 sayılı kanunun “Şiddete neden olabilecek açıklamalar” başlıklı 22. Maddesinde şu ifade yer almaktadır: “Sporda şiddeti teşvik edecek şekilde basın ve yayın yoluyla açıklamada bulunan kişilere, fiilleri suç oluşturmadığı takdirde, 5000 Türk Lirasından 50.000 Türk Lirasına kadar idari para cezası verilir.” Aynı maddenin 4. fıkrasında da “Birinci fıkra kapsamına giren fiillerin, haber verme ve eleştiri hakkının sınırları aşarak yayımlanması halinde, ilgili basın ve yayın organının işleticisi olan gerçek veya tüzel kişiye, 100.000 Türk Lirasından 500.000 Türk Lirasına kadar idari para cezası verilir. Birinci fıkra kapsamına giren fiillerin tekrar tekrar yayımlanması halinde, haber verme hakkının sınırları aşılmış kabul edilir” denilmiştir. Kanunda yer alan sporda şiddete neden olabilecek açıklamalar ifadesine yönelik hukuki tartışmalar da yürütülmüştür. Sporcuların, antrenörlerin veya spor kulübü yöneticilerinin yaptığı kışkırtıcı, karşı tarafa üstünlük kurmaya çalışan veya tahrik eden açıklamaların sporun doğasından kaynaklanan rekabet unsurunun bir parçası olarak değerlendirilmesi önerilmiştir. Yapılan açıklamaların ifade özgürlüğü ve onun bir uzantısı olan basın ve haber verme özgürlüğü kapsamında kalması durumunda kanunda yer alan suçun oluşmayacağı öngörülmüştür (Aktaş, 2016).

maçı sonrasında sporda şiddeti özendiren yayın yaptığı belirtilerek gazete hakkında kamu davası açılması istenmiştir. “Burakula” başlığıyla birlikte milli futbolcu Burak Yılmaz’ın fotoğrafının tahrif edilerek vampir benzetmesi yapıldığı ifade edilen başvuruda, gazete sorumlularının yasa uyarınca cezalandırılmaları istenmiştir (Hürriyet gazetesi, 15 Eylül 2013).

1. TELEVİZYONDA FUTBOL PROGRAMLARINDA ŞİDDET

Televizyondaki futbol programları, şiddetin sözel formunu içeren program türleri olarak Türkiye’de bir dönem etkili olmuştur. Günümüzde de televizyonlarda çok sayıda spor programı yer almaktadır.

2013 yılı verilerine göre Türkiye’de karasal ve uydu üzerinden yayın yapan televizyon kanallarında toplam 30 futbol programı vardır. Bu programlardan sadece yayıncı kuruluş ve TRT’nin kanallarındaki sekiz programda Süper Lig müsabakalarının görüntüleri yayınlanmaktadır. Bu programlarda 97 yorumcu ve sunucu/moderatör ekrana çıkmaktadır. Bunların %75’i sunucu/moderatör olarak görev yapan televizyoncu, %21’i eski futbolcu veya eski antrenör, %0.9’u ise eski hakemdir. Ekrana çıkan gazeteci/televizyoncu, eski futbolcu/antrenör ve eski hakemlerin ikisi dışında tamamı erkektir (Özsoy, 2014).

Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) araştırma raporlarına göre en fazla şikâyet edilen televizyon programı türleri arasında spor programları ilk sırayı almıştır (RTÜK Araştırma Raporları, 2012). RTÜK tarafından yapılan bu çalışmada televizyondaki spor programlarında en fazla rahatsız olunan hususların başında “kavga edilmesi, gergin bir ortam oluşturulması” gelmektedir.

Günümüzde bu program türlerinin yoğun bir şekilde izlendiğini söylemek zordur. Reyting raporları incelendiğinde müsabaka görüntüsünün yer almadığı futbol programları ilk 100’e giren programlar arasında yer almamaktadır. Bunların dışında ancak futbol müsabakalarından görüntülerin yayınlandığı programlar yüksek ortalamaya sahip olabilmektedir. Sınırlı da olsa sohbet şeklinde geçen futbol programlarında gergin ortam ve sözel şiddet oluşturulduğu söylenebilir. Televizyondaki futbol programlarıyla ilgili yapılan bir çalışmada (Özsoy, 2014) katılımcılar, futbol programlarının şiddeti arttırdığı şeklindeki maddeyi yüksek ortalama ile değerlendirmiştir. Ekran başına izleyici çekmek, popüler olmak, sosyal medyada konuşulmak gibi amaçlarla futbol programlarında Beyaz TV’de yayınlanan Beyaz Futbol isimli

program örneğinde olduğu gibi sıra dışı ve ateşli söylemlere ticari kaygılarla sıcak bakılmaktadır (Turhan, 2016). Bu tip programlarda futbolculuk geçmişleri veya açıklamalarıyla bir kulüp aidiyetine sahip olan futbol yorumcularının gündemdeki konuları konuşurken takındıkları agresif tavır izleyicileri ekran başına çekerken aynı zamanda olumsuz da etkilemektedir. Futbol yorumcularının kışkırtıcı söylemleri, rakip taraftarı tahrik ederek gergin bir ortam oluşmasına sebep olmakta ve bu ortam tribüne ya da spor sahalarına da taşınabilmektedir. Televizyon programlarındaki yorumlar, taraftarların sohbetleri için referans noktası olmakta ve kimi akademik araştırmalarda futbolda yaşanan gerginlik ve tribün çatışmaları ile dolaylı da olsa ilişkilendirilmektedir.

2. NEFRET SÖYLEMİ

Spor medyası, nefret söyleminin de olduğu mecralardan biri olmuştur. Futbolcular, kulüp yöneticileri ve taraftarların kullandığı nefret söylemi içeren ifadeler özellikle yeni medya aracılığıyla kitlelere ulaşmaktadır. Pasif veya duygusal şiddet olarak ifade edilen nefret söylemleri, her zaman fiziki şiddete dönüşme de gergin bir spor ortamı oluşmasına sebep olmaktadır.

Türkiye’de en yaygın spor branşı olan futbolda ülkeler, büyük kulüpler ya da şehirlerle özdeşleşmiş kulüpler arasındaki sportif rekabete dayalı taraftarlık, medyanın da dolaylı ya da doğrudan etkisiyle fanatizme dönüşmektedir. Spor sahalarında görülen şiddet olaylarında geleneksel ve yeni medyanın kullandığı gizli ve açık nefret söylemlerinin taraftarlar arasında var olan gerginliği tırmandırıcı ve yeniden üretici bir etkisinin olduğu söylenebilir (Yıldız ve Özsoy, 2013)

İrkçılık, yüzyıllarca farklı etnik grupların barış içinde yaşadığı Türkiye coğrafyasında karşılığı olan bir kavram değildir. Türkiye’deki spor ortamı, dünya ile entegre olmuş durumdadır. Özellikle futbolda yabancı uyruklu futbolcu oynatma sınırlamasının kaldırılması ile taraftarı ve geliri fazla olan kulüpler, çoğu zaman neredeyse sahadaki kadrolarında yerli futbolculara yer vermemektedir. Bu ortamla birlikte farklı kökenlere sahip futbolculara yönelik ırkçı söylemler de söz konusu olabilmektedir.

Futbolda ırkçılığın ve şiddetin yeniden üretilmesi sürecinde ve futbolun ticarileşmesinde medyanın küçümsenmeyecek bir rolü bulunmaktadır. Futbolun ticarileşmesi, kapitalist ilişkilerin bir ifadesi olmaktadır. Futbol ticarileşmekte, sömürülmekte ve değerini kaybetmektedir. Film ve müzik gibi kapitalist toplumda üretilen kitle

kültürünün bir parçası olan ve kapitalizm tarafından şekillendirilen futbol, küresel öyküler anlatmakta ve tüm televizyon kanallarında, bir medya olayı olarak kurulmaktadır (Alver, 2008).

3. YENİ MEDYADA SPOR VE ŞİDDET İÇERİKLERİ

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte spor medyası da değişmekte ve sporun paydaşları kendi mecralarını oluşturmaktadır. Dijital teknolojiler sayesinde olumsuzluklardan arınmış bir spor ve medya ortamı oluşturulabilir.

Sosyal paylaşım ağlarının spor alanında da etkili bir kullanım ortamı vardır. Her kesimden insanın ilgisini çeken konuların başında gelen spor olayları, klasik ortamların yanı sıra yeni nesil medya aracılığıyla da kitlelere ulaşır hale gelmiştir. İnternette günden güne yaygınlaşan Facebook, Instagram ve Twitter gibi sosyal paylaşım siteleri, sporla ilgili haberlerin yayılması için yoğun kullanılan ortamların başında gelmektedir. İletişim teknolojisiyle barışık olan sporseverler müsabaka sonuçları, sporcu ve yöneticilerin açıklamaları gibi spor ile ilgili tüm gelişmeleri, klasik araçlara göre daha kullanışlı, ucuz ve hızlı olan yeni medyalardan öğrenir hale gelmiştir (Özsoy, 2012).

2000'li yıllarla birlikte toplumda etkisi artmaya başlayan yeni medya, kullanıcıların ürettiği içeriğin serbestçe dolaşma girmesine imkân vermektedir. Yeni medyada spor içerikleri artık kulüp taraftarları tarafından da üretilebilmektedir. Facebook, Instagram, Youtube gibi ortamlarda filtresiz şekilde şiddet içeren söz, fotoğraf ve görüntü paylaşılabilir. Yeni medya içerikleri aynı zamanda geleneksel medya için de haber kaynağı olarak kullanılmaktadır. Taraftarlar, sosyal medya üzerinden rakip kullanıcılarla iletişime girebilmekte ve karşı karşıya geldiklerinde sosyal ağ hesaplarında yaşanan çatışmaların fiziki ortama taşınma ihtimali bulunmaktadır. Taraftarlar sosyal medya üzerinden organize olabilmekte ve şiddete yönelik toplu hareketlerde bulunabilmektedir.

Sosyal paylaşım ağlarında olumlu içeriklerin yanı sıra; argo, küfür, saldırganlık ve nefret suçu unsurları içeren olumsuz içerikler zaman zaman geleneksel medya tarafından da kullanılarak yeniden üretilmektedir. Gazete ve televizyon muhabirleri, değişen habercilik anlayışında gazete sayfaları ve haber bültenlerindeki bazı haberleri sosyal ağlardan edindikleri bilgilerle oluşturmaktadır. Özellikle futbolda büyük kulüp yöneticileri, gazetecilere mesafeli davranmakta, kulüplerin teknik antrenman

çalışmaları basına kapalı olarak yürütülmektedir. 2000’li yıllardan sonra yeni medya içerikleri muhabirler için önemli haber kaynakları arasına girmiştir.

Geleneksel ve yeni medya, diğer alanlarda olduğu gibi spor alanında da şiddet kültürünün oluşmasında etkili bir unsur halindedir. Yeni medya, “kötülüğü” daha görünür hale getirmiştir. Dolaşıma giren içerikler filtreden geçirilmeden çocuklar dâhil kitleye yayılabilmektedir. Facebook, Twitter, Instagram gibi ortamlar, kendi filtrelerini koysalar bile fiziki şiddetin dışındaki pasif şiddet gibi diğer türler serbest bir şekilde dolaşıma girebilmektedir.

6222 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun’un 22. Maddesinde yer alan basın ve basın yayın yoluyla işlenen suçların kapsamı, sosyal medyayı da kapsayacak şekilde genişletilmiştir² Maddeye ilave edilen bu hükümlerle, kişilerin internet, sosyal medya hesaplarında ya da elektronik gibi yollarla tehdit veya hakaret içerikli tezahüratta buldukları takdirde aynı şekilde cezalandırılırlar. Bu düzenleme ile açık hüküm konularak daha önce uygulamadaki farklılıklar kaldırılmıştır. Dolayısıyla, nerede ve ne zaman olduğuna bakılmaksızın, eğer bir müsabaka ya da yasanın amaç ve kapsamına giren bir konuda herhangi bir kişi, her türlü yazılı, görsel, işitsel veya elektronik kitle iletişim aracıyla tehdit veya hakaret içerikli tezahüratta bulunursa, fiilleri daha ağır cezayı gerektiren başka bir suç oluşturmadığı takdirde, şikâyet şartı aranmaksızın, failler hakkında elli günden az olmamak üzere adli para cezasına hükmolunmaktadır (Ekren, 2019).

Ancak mevcut yasal düzenlemeler, şikâyet olmadığı sürece devreye girmemekte ve neredeyse herkesin kullanır hale geldiği yeni medya içeriklerinde her türlü olumsuz söz ve davranışlar, hızlı bir şekilde dolaşıma girebilmektedir.

4. E-SPORDA EKİLEN ŞİDDET

Fransız teorisyen Baudrillard, bir bilgisayarda oluşturulan sanal âlem gibi günlük yaşamın gerçekliği içinde hiçbir karşılığı olmayan bir temsili ifade etmek için simülakr kavramını kullanmıştır. Baudrillard’a göre bu kavram, simülasyonlarda fiziksel alanın öncesinde var olan bir haritadır ve harita fiziksel alanı meydana getirir

² Maddenin 4.Fıkrasına yapılan ilaveyle “Birinci ve ikinci fıkralarda belirtilen fiillerin; her türlü yazılı, görsel, işitsel veya elektronik kitle iletişim aracıyla işlenmesi hâlinde de bu madde hükümleri uygulanır.” hükmü getirilmiştir [Resmî Gazete, 12 Temmuz 2019, Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun ile Başarılı Sporculara Aylık Bağlanması ile Devlet Sporcusu Unvanı Verilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun]

(Chandler ve Munday 2018: 369). Bu kapsamda da bilgisayar oyunları, özellikle erken yaştaki bireyler için gerçekliği inşa eden haritalar olarak düşünülebilir.

Günümüzde Y kuşağı ve 2000’li yıllarda doğanların dâhil olduğu Z kuşağına mensup bireyler, şiddet unsuru içeren çok sayıda bilgisayar oyunu oynamaktadır. Bu oyunlar, geleneksel sporların yanı sıra elektronik sporlar olarak da (e-spor) yaygınlaşmaktadır. Her ne kadar farklı görüşler olsa da bir kısım bilgisayar oyunları günümüzde bir spor branşı olarak kabul edilmektedir. Günümüzde yaşadığımız kapitalist dünyada bilgisayar donanımı ve içerik üreticileri, diğer paydaşlarıyla birlikte bilgisayar oyunlarının spor şemsiyesi altında özellikle genç çocuklar tarafından daha fazla tüketilmesi için her türlü girişimde bulunmaktadırlar. Sporun temel niteliklerine uyacak şekilde herhangi bir hareket unsuru içermeyen “elektronik sporlar”, gelecekte hareket etmeyip bilgisayar başında oyun oynayan bir neslin habercisidir. Bu oyunların giyilebilir donanımlarla yapıldığı ortamlar spor kapsamına alınması için örnek gösterilse de bunların pratikteki oranı çok düşüktür. Türkiye’de resmi olarak federasyonu (Gençlik ve Spor Bakanlığı E-Spor Federasyonu) kurularak bir anlamda devlet tarafından da tanınan elektronik sporlar, çoğunlukla strateji adı altında karşı taraftaki düşmanı yok etmeye yönelik senaryolar üzerinden yürümektedir. Buradaki şiddet, bilişsel boyutta normalleşmekte ve gerçek dünyaya aktarım potansiyeli taşımaktadır. Sanal ortamda oynanan oyunlar aracılığıyla şiddetin normalleşmesi, günümüzdeki etkilerinin yanı sıra özellikle gelecek nesiller için şimdiden öngörülemez olumsuz sonuçlar doğurabilir.

Diğer yandan bilgisayar oyunlarının başta bağımlılık olmak genç nesil üzerinde olumsuz etkileri, Mavi Balina oyunu örneğinde olduğu gibi intihara sürükleyen sonuçları da gündemden düşmemektedir (Özsoy ve Sepetci, 2019). İnternet kafelerde çevrimiçi oyunlar (Wolf Time, GTA Vice City, GTA San Anders) ile çocuklar barlara, pavyonlara, sanal hayat kadınlarına, seri cinayetlere, sanal kumara, gelişim psikolojisine uygun olmayan cinsel içeriklere karşı savunmasız hâle gelmektedirler. Bir anlamda hayatlarının önemli evrelerinde sanal dünyanın simülasyonlarıyla yoğrulmaktadırlar. Cinsellik, kumar ya da şiddet içeriği sıradanlaşmaya başlamaktadır. Çocuklar arasında büyük rağbet gören GTA Vice City, GTA San Anders gibi oyunlar +18 yaş üzeri oyunlar olmasına rağmen oyunu oynayan çoğunluk 13 yaş altı çocuklardan oluşmaktadır (Çalışkan ve Özbay, 2015).

6. BAHİS OYUNLARI

Günümüzde dünyada ve Türkiye’de profesyonel spor, bahis oyunlarının altyapısı konumundadır. Türkiye’de kanunen bahis oyunlarının 18 yaş altı bireyler için oynatılmaması için kanuni tedbirler alınmıştır. Ancak yasa ve yönetmelikle yapılan bu düzenlemenin pratikteki işlerliğiyle ilgili şüpheler söz konusudur.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 58. maddesinde “Gençliğin korunması” başlığının altında “Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır” ifadesi yer almaktadır.

Devletin bahis oyunları ile ilgili çalışmaları, dünyada da esen liberalizm rüzgârlarına denk gelen çok partili döneme geçişle birlikte başlamıştır. 1949 yılında Beden Terbiyesi Genel Müdürü Vildan Savaşır, İsveç’ten Spor Toto Mevzuatı’nı getirmiştir. 29 Nisan 1959 tarihinde “Futbolda Bahsi Müşterek Kanunu” çıkarılmış, 26 Mart 1960 tarihinde de Spor Toto adıyla ilk kupon kabulü gerçekleştirilerek devlet spor müsabakaları üzerinden bahis oyunu oynatmaya başlanmıştır. 1986’da Spor Loto, 2004’te İddaa isimli bahis oyunu başlatılmıştır. Bu oyunların devlet tarafından oynatılmasının en büyük amacı, gelir elde etmektir. 2004 yılından 2017 yılına kadar hazineye 18 milyar liradan fazla kaynak sağlanmıştır (sportoto.gov.tr).

Resmi kayıtlarda da geçtiği haliyle “Spor Toto teşkilatı, Türkiye’nin ve Türk sporunun teminatıdır. Özellikle Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın kurulmasından sonra bakanlıkla entegre olarak; spordan ayrılan kaynak; eğitim, spor ve gençliğin hizmetine sunulmaktadır” (sportoto.gov.tr). Spor Toto teşkilatından gelen maddi kaynak, spor ve gençlik faaliyetlerinin yanı sıra birçok eğitim hizmeti için de günümüzde büyük önem arz etmektedir.

Oynatılan oyun her ne kadar bahis olarak adlandırılırsa da aslında kazananın, kaybedenin parasını aldığı bir tür kumardır. Bu haliyle devlet eliyle kumar oynatılmakta ve gelen bu para da devletin anayasal olarak “beden ve ruh sağlığını korumakla yükümlü olduğu” gençliğe aktarılmaktadır. Bu durum, genellikle “halkın böyle bir talebi zaten var, biz düzenlemezsek illegal mecralara kayar” yaklaşımıyla meşrulaştırılmaktadır. Ancak gençlik üzerinde zararlı etkileri bulunan bahis oyunları ile toptan bir mücadele, elde edilen gelir yüzünden göze alınamamaktadır. 1960’lardan bu yana devlet eliyle oynatılan bahis oyunları Türkiye’deki spor faaliyetlerinin en büyük

destekçisi olmuştur. Muhafazakâr kimliğiyle ön plana çıkan son dönem hükümetlerin de aynı yaklaşımı sürdürmesi, konunun bir başka boyutudur. Kur'anı Kerim'de Maide suresinin 90. ayetinde mealen “*Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerdir. Bunlardan kaçın ki kurtuluşa eresiniz.*” (Kur'an Yolu, Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Tefsiri) ifadesi mevcuttur. Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun dini soru arama listesinde “*Spor müsabakaları üzerinden bahis oynamak caiz midir?*” sorusuna verdiği cevap şöyledir:

“Nasıl sonuçlanacağı önceden belli olmayan bir işin öngörülen sonucu üzerinde bahse girmek ve isabet edilip edilememesine göre bahsi kazanmak ya da kaybetmek kumardır. Bu iş hangi yöntemle ve hangi ad ile yapılırsa yapılsın kumar olarak değerlendirilir. Kumar haksız kazanç yöntemlerinden biri olup İslam'da kesinlikle yasaklanmıştır. Bu itibarla, spor müsabakaları üzerinden taraflardan birine menfaat sağlayan bahis oynamak, Kur'an-ı Kerim'in yasakladığı kumar kapsamına girmektedir ve caiz değildir” (Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Soru Arama Listesi, 2019).

Hem ilahi hem de anayasa gibi beşerî kaynaklarda hükmü var olan bahis oyunlarıyla ilgili devletin pragmatist tavrı gözden geçirilmelidir. Diğer piyango türleri gibi spor aracılığıyla oynanan bahis oyunlarının tamamen ortadan kaldırılması, mevcut kapitalist sistemin içinde mümkün görünmemektedir. Ancak en azından Spor Toto, İddaa gibi bahis oyunlarına 18 yaş altı bireylerin erişimiyle ilgili yasal düzenlemelerin caydırıcı şekilde takibinin yapılması sağlanabilir. Bunun yanı sıra toplumun bu konularda bilinçlendirilmesi için eğitim kurumlarının dışında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da cuma hutbeleri gibi mecraları kullanması sağlanabilir.

Bu kapsamda medya da bu bahis oyunlarının hem taşıyıcısı hem de yayıcısı konumundadır. Günümüzde spor gazetesi olarak yayın yapan gazetelerde sayfaların çoğunluğu “İddaa” tahminleriyle doludur. Bahis oyunlarının oynanmasına ilişkin 18 yaş altı yasağı bulunmasına rağmen tahminler ile ilgili yayınlar spor medyası üzerinden açık şekilde yapılabilmektedir. Gençliği olumsuz alışkanlıklardan korumak için gazete ve internette de bahis oyunları ile ilgili tahmin içeriklerinin 18 yaş altı bireylerin erişimine kapatılması düşünülebilir.

Lise ve üniversite öğrencilerinin spor medyasını izleme ve bahis oyunu oynama alışkanlıklarının incelendiği bir araştırmada, araştırmaya katılan lise öğrencilerinin yarısına yakınının ara sıra ya da düzenli olarak bahis oyunu oynadığı ortaya çıkmıştır. Bu araştırmada medyanın gençleri bahis oyunlarına yönlendirmede etkisinin az

olduğu sonucuna ulaşılmış ise de medyanın etkisinin bahis oyunlarının oynanma sürecinde yaşandığı görülmektedir. Erken yaştaki bireyleri bahis oyunu gibi olumsuz alışkanlıklardan korumak için yapılan yasal düzenlemelerin daha etkili denetlenmesi gerektiği açıktır (Özsoy, vd. 2014).

Bahis oyunlarının varlığı, sporda şike, teşvik primi, doping gibi birçok olumsuzluğun kaynağıdır. Daha fazla gelir elde etmek için spor müsabakaları üzerinden manipülasyon yapılmasına yol açmaktadır.

“Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” yaklaşımıyla başlayan ve günümüzde “Kazanmak için her yol geçerlidir” cümlesiyle özetlenebilecek liberalizm felsefesi, spor alanında da geçerlidir. Sporun içindeki tabii rekabet ortamının mecrasından çıkarak, “Hangi yolla olursa olsun (para) kazanma” düşüncesi, spor sahalarındaki şiddetin de bir müsebbibi olarak düşünülebilir. Günümüzde profesyonel sporun amacı, başarı kazanmaktır. Kapitalizmin daha çok kazanmaya dayalı menfaatçi yaklaşımı, tabii olarak başarıyı yüceltmektedir. Başarı yerine sportif faaliyetlere aktif katılımın ön plana çıkarılması, sosyal devlet olmanın bir gereği olarak öncelikli ele alınmalıdır. Bu paradigmanın toplumun genelinde medya aracılığıyla yaygınlaştırılabileceği öngörülebilir.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Spor medyası, gündemdeki spor olaylarını halka duyurma, yorumlama ve gösterme işlevini yerine getirmektedir. Bu işlevleri yerine getirirken, özellikle yazılı basında abartılı ve savaş metaforlarıyla dolu bir dil kullanarak sporda rekabetin fanatizme, taraftarlığın holiganizme dönüşme potansiyelini arttırmaktadır. Medya toplumu etkileşim içindedir ve ondan aldığı sunmaktadır. Bu süreçte, sosyal gerçeklik, medya gerçekliğine dönüşmekte ve insan gerçekliği medya gerçekliği üzerinden oluşmaktadır (Özer, 2007). Medya profesyonelleri de toplumun içinden çıkmaktadır. Gazeteciler de toplumun diğer bireyleri gibi aile, eğitim ve medya aracılığıyla toplumun genelinde görülen şiddet unsurlarına tabi olarak meslek hayatına girmektedir. Medya kuruluşu çalışanlarına yönelik eğitim çalışmalarıyla günümüzdeki içerik hazırlayıcılar için farkındalık oluşturulabilir. Gazetecilik, günümüzde Türkiye’de birçok meslek grubundan farklı olarak herhangi bir eğitim alınmadan yapılacak bir meslek konumundadır. Bu mesleğe giriş için iletişim lisesi veya bu alanda ön lisans/lisans çıkışlı olmak gerekmektedir. Yapılacak düzenlemelerle, medya sektöründe profesyonel olarak çalışacak adayların, ilgili eğitim kurumlarından mezun olma şartı getirilebilir. Bunun yanı sıra,

farklı alanlardan gelerek medya içeriği üreteceklerin de etik ilkeler hakkında kısa süreli de olsa bir eğitim programından geçmesi sağlanabilir. Yeni medyada içerik üretecek olanların da (örneğin Youtuber) bu etik değerler eğitimi alması düşünülebilir.

Spor sahalarındaki şiddet olaylarının suçları taklit etme isteği uyandırmayacak şekilde sunulması, aşırı şiddet sahnelerinin gösterilmemesi, suç işleyenlerin yasaların öngördüğü yaptırımlarla cezalandırıldığının duyurulması, medya yöneticilerine yönelik farkındalık girişiminde bulunulabilir.

Medya profesyonellerinin eğitiminin yanı sıra medya içeriği tüketicilerinin de bilinçlendirilmesi günümüzün önemli konularından biridir. Özellikle çocukların medya içeriklerini bilinçli tüketmesini sağlamak amacıyla orta dereceli okullar ve liselerde medya okuryazarlığı derslerinin ağırlığı artırılabilir. Bu dersler seçmeli olarak müfredatta yer almakta ancak alanda yeterliliğe sahip öğretmen bulunmadığından açılmamaktadır. Pedagojik formasyon eğitimi almış iletişim fakültesi mezunlarının bu alanda orta öğretim ve liselerde ders vermesi sağlanabilir. Ayrıca Yükseköğretim Kurumları Sınavı'nda (YKS) medya okuryazarlığı dersi ile ilgili sorulara da yer verilerek bu eğitimin önemi artırılabilir.

Türkiye'den en yüksek izlenme oranına sahip olan televizyon dizilerinde, sporda ve hayatın diğer alanlarında şiddetin olumsuzluklarını vurgulayacak mesajların verilmesi için girişimde bulunulabilir.

Televizyonda ve radyolarda spor programları öncesi ve sonrasında yayınlanması için saldırganlık ve şiddeti yok etmeye yönelik kamu spotu biçiminde kısa filmler/duyurular hazırlanabilir. Şiddet olaylarının yaşanmasını beklemeden süreklilik arz edecek şekilde "dürüst oyun" örneklerinin medyada vurgulanması teşvik edilebilir.

Kamu kurumları veya medyayla ilgili mesleki kuruluşlar tarafından "medyada hoşgörü ödülleri" veya benzer isimler altında ödüller konulabilir. Bu sayede medyanın şiddeti körükleyici haber ve yorumlar yerine örnek davranışları teşvik etmesi sağlanabilir. Ayrıca yarışmada ön plana çıkacak örnek davranışlar da kamuoyuyla paylaşılarak özendirilebilir.

Yurt dışında birçok medya kuruluşu, okuyucu şikâyetleri üzerine veya kendi bağımsız inisiyatifleriyle, içeriği incelemek üzere bağımsız bir haber ombudsmanı atamıştır. Ombudsmanın, genel veya yayıncı kuruluşun özel etik ilkeleri temelinde yaptığı her değerlendirme yayın organında yayımlanır. Bu uygulama, etik ilkeler konusundaki

bilinci canlı tutabilir ve gazetecilerin etik davranışı norm olarak benimsedikleri bir kurum kültürü oluşturabilir. Aynı uygulama yayın kuruluşlarının internet versiyonları için de önerilebilir.

Geleneksel medya için var olan ve sadece tavsiye niteliği taşıyan basın meslek ilkeleri, spor medyasını da kapsamaktadır. Spor medyası için de özel etik ilkeler gündeme getirilebilir. Üniversiteler, medyayla ilgili sivil toplum örgütleri, medya kuruluşu temsilcileriyle ortak bir çalışmayla spor medyası etik ilkelerini belirleyerek, medya kuruluşlarından bunlara uymalarını isteyebilir. Yazılı basında güvenilirliği arttırmak için haberlerin imzalı olarak yayınlanması teşvik edilebilir.

Günümüzde bilgisayar oyunları özellikle Y ve Z kuşağı tarafından yoğun olarak oynanmaktadır. Bu oyunların bir kısmı e-spor olarak adlandırılmakta ve geleneksel spora alternatif olarak yaygınlaşmaktadır. İçeriğinde hareket veya aktivite barındırmasına rağmen spor olarak kategorize edilen League of Legends (LOL) gibi bilgisayar oyunları, düşmanı yok etmeye yönelik strateji senaryoları üzerinden şiddet simülasyonu gerçekleştirmektedir. Buradaki şiddet, bilişsel boyutta normalleşmekte ve gerçek dünyaya aktarım potansiyeli taşımaktadır. Bu oyunların bilinçli oynanması ve bu konuda ailelerin de bilgi sahibi olması amacıyla ilgili kurumlar çalışmalar yürütebilir.

Bilişim teknolojisi dünyada gelişmiş ülkeler tarafından oluşturulduğu gibi bu teknolojinin içeriğindeki yazılımlar da yine bu ülkeler tarafından üretilmekte ve tüm dünyaya pazarlanmaktadır. İnternetteki zararlı içerikler Bilişim Teknolojileri Kurumu tarafından tespit edilmekte ve gerektiğinde zararlı içerikler engellenebilmektedir. Ancak bu filtreleme bilgisayar oyunları için geçerli değildir. Bilgisayar oyunlarının dağıtımını çocukların erişimiyle ilgili bir düzenleme yapılması gerekmektedir. Türkiye, dünyanın diğer birçok ülkesi gibi bilişim teknolojisi içeriklerini yoğun tüketen ülkelerin başında gelmektedir. Şiddet içerikli oyunların yerine yerli ve milli oyunların üretimi için yazılımcılar teşvik edilebilir. Şiddeti önlemek için yapılan çalışmaları uzun vadeli olarak düşünmek gerekmektedir. Gelecek nesillerin yine benzer türdeki oyunlara maruz kalmaması için bugün atılacak adımlar, 2050'lerin dünyasının bugünden daha yaşanır halde kurulmasını sağlayacaktır.

İnsan beyni kavramlarla düşünmekte ve zihnimizde bulunan kavramlar düşünce haritamızı oluşturmaktadır. Bu yüzden kavramların seçimi günlük hayatı şekillendirecek kadar önemlidir. Spor alanında da kullandığımız kavramların çoğunluğu bu coğrafyaya ait değildir. Günümüzde toplumumuzda kitlelerin büyük ilgi gösterdiği spor,

her yönüyle ithaldir ve bu coğrafyadaki geçmişi, bir asrı ancak bulmuştur. Bu topraklarda filizlenen ve dünyaya yayılan ata sporu güreşin bireysel özelliği ile günümüzde kitlelerin ilgisini gördüğünü söylemek zordur. Batıdan spor kültürünü alırken fanatizm, holiganizm gibi kaynağındaki hastalıklar da ithal edilmiştir. Spordaki bu hastalıkların giderilmesi için geliştirilen kavramlar da batı kültüründen alınmıştır. “*Fair play*” gibi yabancı dilden gelen kavramlar yerine merhamet, hürmet (saygı), müsamaha (hoşgörü) gibi toplumda karşılığı olan kavramların kullanılması doğru olacaktır.

Günümüzde tüketim kültürünün gereği olarak, profesyonel spor, bireylere hızlıca tüketilmesi gereken bir ürün olarak sunulmaktadır. Bireylerin bizzat katılımıyla gerçekleşen spor aktiviteleri göz ardı edilmekte, bunun yerine “pasif katılım” kavramı kullanılarak spor tribünde veya ekran karşısında tüketilecek bir seyir unsuru algısı oluşturulmaktadır. Ekran karşısındaki bu seyrin, batıda olduğu gibi alkol eşliğinde yapılması da teşvik edilmektedir. Medya da bu seyir ürününün pazarlama işlevini yerine getirmektedir. Bunun yerine medyada aktif sporun özendirilmesi, bireylerin sağlığını korumaları açısından önem taşımaktadır. Özellikle gençlerin aktif spora yönlendirilmesi, şiddeti üreten ortamların oluşmasını engelleyebilir.

Üst düzey futbol müsabakalarında skorların yanı sıra *fair play* olarak kavramsallaştırılan “dürüst oyun” için de değerlendirme yapılabilir. “Dürüst oyun” için kriterler konularak (rakibe, hakeme veya seyirciye yönelik etik dışı davranış, sertlik, itiraz vb.) her bir takımın müsabaka sonrasında dürüst oyun puanları verilebilir.

Spor medyası futbolun hegemonyası altındadır. Medyada sadece futbol değil, amatör ve geleneksel spor branşları da yer almalıdır. Özellikle sosyal medyadaki fenomenler aracılığıyla futbolun dışındaki spor branşları da özellikle Z kuşağına ulaşma imkânı bulabilir. Medyada sadece futbol değil, amatör ve geleneksel spor branşları da yer almalıdır.

Medya, spor alanında görülen şiddetin oluşumuna doğrudan sebep olmasa da dolaylı olarak tesir etmektedir. Medyanın bu tesirini azaltmak amacıyla içerikleri üreten medya profesyonelleri, üretilen içerikler, bu içeriklerin kitlelere ulaşmasını sağlayan araçlar, spor ile ilgili içerikleri tüketen kitle ve içeriklerin etkisi ayırımında bilimsel araştırmalar yapılmalıdır. Sporda şiddet ile ilgili çalışmaların akademik olarak üst düzeyde yürütülebilmesi için üniversiteler bünyesinde bu konuyla ilgili uygulama ve araştırma merkezlerinin kurulması da düşünülebilir.

KAYNAKÇA

- Afacan, Ersin et al. (2017) “Profesyonel Futbolcuların Görüşlerine Göre Futbolda Şiddetin Kaynakları ve Önleme Yöntemleri: Tarsus İdman Yurdu Erkuşspor-Yeni Salihlişpor Maçı Örneği.” *International Journal of Social Science Research* 6(2): 124-141.
- Aktaş, Batuhan (2016). Sporda Şiddete Neden Olabilecek Açıklamalarda Bulunma Kabahati Üzerine Bir İnceleme (6222 sk m. 22). *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 7(26): 395-428.
- Alver, Füsün (2008) Kapitalist Üretim Sürecinde Irkçılık, Futbol ve Medya. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* 26: 223-248.
- Chandler, Daniel ve Rod Munday (2018) *Medya ve İletişim Sözlüğü*, Çev. Babacan Taşdemir, İstanbul: İletişim.
- Çalışkan, Ömer ve Fatih Özbay (2015) 12-14 Yaş Aralığındaki İlköğretim Öğrencilerinde Teknoloji Kullanımı Eksenli Yabancılaşma ve Anne Baba Tutumları: Düzce İli Örneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 442-443.
- Diyanet Dini Soru Arama Listesi, <https://kurul.diyamet.gov.tr/Diyamet-Dini-Soru-Arama-Listesi>.
- Demirbaş, Timur (2016) Şiddet Suçlarına Genel Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65 (4): 3345-3353.
- Dünya gazetesi, Sosyal medyaya ‘sporda şiddet’ uyarı, <https://www.dunya.com/spor/sosyal-medya-039sporda-siddet039-ayari-haberi-261589>, (8 Şubat 2020).
- Ekren, Asım (2019) Taraftara Uygulanan Spor Suçları Seyirden Yasaklanma, İstanbul: Filiz Kitabevi. <https://www.son.tv/seyirden-yasaklanma-ne-demek-savci-asim-ekrenden-mut-his-cevap/>.
- Hürriyet gazetesi, 6222’den Basına İlk Suç Duyurusu, 15 Eylül 2013, <https://www.hurriyet.com.tr/6222-den-basina-ilk-suc-duyurusu-24713860>, (8 Şubat 2020).
- Koçer, Mustafa (2012) Futbol Derneklerine Üye Olan Taraftarların Şiddet ve Holiganizm eğilimlerinin belirlenmesi: Kayseri örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(32): 111-135.
- Kur’an Yolu, Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an Tefsiri, <https://kuran.diyamet.gov.tr/Tefsir> (25 Aralık 2019).

- Kuru, Emin ve Levent Var (2009) Futbol Seyircilerinin Spor Alanlarındaki Saldırganlık Davranışları Hakkında Betimsel Bir Çalışma (Kırşehir İli Örneği), *Abi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (2): 141-153.
- Özer, Ömer (2007) *Medya, Şiddet, Toplum*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No. 66.
- Özer, Ömer (2010) Şiddet Olaylarına İlişkin Haberlerin Üretimi: Ankara'daki Polis-Adliye Muhabirlerinin Görüşleri, İçinde: *Medyada Şiddet Kültürü*, Editör: Ömer Özer. Konya: Literatürk.
- Özer, Ömer ve Svetlana Gerasimova (2010) Yetiştirme Kuramı: Televizyonun Yetiştirme Rolüne İlişkin Türkiye ve Rusya'da Yapılan Araştırma, İçinde: *Medyada Şiddet Kültürü*, Editör: Ömer Özer. Konya: Literatürk.
- Özmaden, Murat ve İbrahim Yıldırım (2003) "Futbola İlişkin Dışsal Etkenlerin Seyirci Saldırganlığı Üzerindeki Etki Düzeylerinin Araştırılması", (Editörler: Yıldırım, İ., Doğan, P., Erturan, E.). *Beden Eğitimi ve Sporda Sosyal Alanlar Kongresi Bildiriler Kitabı*, 10-11 Ekim 2003 Ankara, Ankara Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Yayınları (s.188-198)
- Özsoy, Selami (2011) "Spor Gazetelerinin Başlıklarında Militarist ve Şiddet İçerikli Metaforlar." *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 1(1): 88-114.
- Özsoy, Selami (2012) Kulüp Taraftarlarının Twitter Kullanımları. *International Journal of Human Sciences [Online]*. (9)2: 1132-1152.
- Özsoy, Selami (2014) Futbolu Sözel Hali: Televizyon Programları. *Global Media Journal*. 5(9): 280-302.
- Özsoy, Selami ve Tülin Sepetçi (2019) Popüler Kültür Ürünü Olarak E-spor'un Sinemada Sunumu: "İyi Oyun" Filmi Örneği, *4th International Scientific Research Congress (IBAD - 2019) Proceedings*, April 25-26, 2019, Uppsala, İsveç.
- Özsoy, Selami; Nuran Kandaz Gelen; Nurgül Kardeş; Mustafa Ertan Tabuk; Levent Görün ve Aysun Afat (2014) Lise ve Üniversite Öğrencilerinin Spor Medyasını İzleme ve Bahis Oyunu Oynama Alışkanlıkları. *Erciyes İletişim Dergisi*, 3(3): 120-130.
- Resmî Gazete, 12 Temmuz 2019, Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun ile Başarılı Sporculara Aylık Bağlanması ile Devlet Sporcusu Unvanı Verilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/07/20190712-1.htm>

RTÜK (Radyo Televizyon Üst Kurulu) Araştırmaları, <https://www.rtuk.gov.tr/rtuk-arastirmalari-3726> (20 Mart 2014).

Spor Toto Resmi İnternet Sitesi, <http:sportoto.gov.tr> (25 Aralık 2019).

Taşmektepligil, Mustafa Yalçın, Veysel Küçük, Seydi Karakuş, Aslan Kalkavan (2017) Bireysel Şiddet Açısından Spor Medyasının Etkileri. *Marmara Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 2(2): 30-42.

TBMM Raporu (2011) *Spor Kulüplerinin Sorunları ile Sporda Şiddet Sorununun Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*.

Tokgöz, Oya (2015) *İletişim Kuramlarına Anlam Vermek*. Ankara: İmge.

Turhan, Rasim (2016) *Futbol Programlarının Taraftar Üzerindeki Etkisi: Beyaz Futbol ve Serbest Vuruş Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldız, Kadir ve Selami Özsoy (2013) Türkiye'deki Spor Basınında Nefret Söylemi. *International Journal Social Science Research*, 2 (2): 46-60.